

Отримано: 12 листопада 2025 р.

Прорецензовано: 17 листопада 2025 р.

Прийнято до друку: 2 грудня 2025 р.

email: olgagalitska@gmail.com

DOI: <http://doi.org/10.25264/2415-7384-2025-19-11-17>

Демидюк В. М., Галицька О. В. Інтегративний підхід до формування духовності молодших офіцерів ЗСУ: історико-аксіологічні та психологічні орієнтири. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія» : серія «Психологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2025. № 19. С. 11–17.

УДК: 159.923.2:37.015.3

Демидюк Володимир Максимович,

доктор філософії зі спеціальності 053 «Психологія», заступник командувача військ ОК «Захід»
з психологічної підтримки персоналу, начальник управління психологічної підтримки персоналу
ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0003-0646-4271>

Галицька Ольга Василівна,

аспірантка, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля,
офіцер-психолог, м. Київ, Україна
ORCID-ідентифікатор: <http://orcid.org/0009-0005-2322-3711>

ІНТЕГРАТИВНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОСТІ МОЛОДШИХ ОФІЦЕРІВ ЗСУ: ІСТОРИКО-АКСІОЛОГІЧНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ОРІЄНТИРИ

Статтю присвячено розкриттю теоретико-методологічних засад формування духовності молодших офіцерів Збройних Сил України та визначенню її історико-аксіологічних орієнтирів. Обґрунтовано інтегративний підхід до духовності як системної особистісної якості, що поєднує морально-етичні, когнітивні, емоційні та вольові компоненти професійної свідомості офіцера. Визначено концепцію духовності на основі «Я», яка інтегрується у професійну ідентичність через чотири ключові критерії: когнітивно-рефлексивний, суб'єктивно-особистісний, операціонально-регуляторний та результативно-діяльнісний. Розкрито роль духовності як внутрішнього ресурсу емоційної стійкості, моральної відповідальності та протидії професійному вигоранню. Проаналізовано історичну генезу духовного ідеалу воїна у традиціях лицарства, шляхетства й козацтва, що формували уявлення про честь, гідність і служіння. Підкреслено значення національних, гуманістичних і військово-етичних цінностей як основи духовно-професійного розвитку сучасного офіцера.

Ключові слова: духовність, молодші офіцери, аксіологічні орієнтири, моральні цінності, духовне лідерство.

Volodymyr Demydiuk,

PhD (Doctor of Philosophy) in the Specialty 053 “Psychology”,
Deputy Commander of the Troops of the Operational Command “West” for Personnel Psychological Support,
Head of the Personnel Psychological Support Directorate
ORCID-ID: <https://orcid.org/0000-0003-0646-4271>

Olga Halytska,

Postgraduate student, The Volodymyr Dahl East Ukrainian National University,
officer-psychologist, Kyiv, Ukraine
ORCID-ID: <https://orcid.org/0009-0005-2322-3711>

INTEGRATIVE APPROACH TO THE FORMATION OF SPIRITUALITY OF JUNIOR OFFICERS OF THE ARMED FORCES OF UKRAINE: HISTORICAL-AXIOLOGICAL AND PSYCHOLOGICAL GUIDELINES

The article is devoted to revealing the theoretical and methodological foundations of the formation of spirituality among junior officers of the Armed Forces of Ukraine and determining its historical-axiological and psychological orientations. The study substantiates an integrative approach to spirituality as a systemic personal quality that combines moral, cognitive, emotional, and volitional components of an officer's professional consciousness. Spirituality is interpreted as a unifying force that ensures the coherence between knowledge, moral responsibility, and ethical action, forming the inner foundation of professional reliability and psychological resilience. The author defines the “Self-based spirituality” concept, which integrates into professional identity through four key criteria: cognitive-reflective, subject-personal, operational-regulatory, and result-activity. It is emphasized that the development of spirituality promotes self-reflection, moral autonomy, and the ability to make value-based decisions in stressful or combat situations. The article analyzes the historical genesis of the spiritual ideal of a warrior within the traditions of European chivalry, Ukrainian Cossack ethos, and national military honor codes, which embody ideals of dignity, service, and responsibility. These cultural archetypes act as symbolic foundations for the spiritual and professional self-realization of modern officers. Particular attention is paid to spirituality as an internal psychological resource that provides emotional stability, resilience to stress, and resistance to professional burnout. It serves as a moral and motivational regulator of professional behavior, ensuring the unity of personal meaning, ethical commitment, and military duty. The study concludes that spirituality represents an essential dimension of the professional culture of a Ukrainian officer, integrating national, humanistic, and ethical values. The integrative approach proposed in the article contributes to the development of a holistic educational model aimed at nurturing morally mature, psychologically stable, and spiritually conscious defenders of Ukraine.

Keywords: spirituality, junior officers, axiological guidelines, moral values, spiritual leadership.

Постановка проблеми. Сучасна військова педагогіка та психологія стикається з необхідністю осмислення духовності як ключового чинника стійкості, моральної автономії та професійної ефективності військовослужбовців. В умовах тривалих воєнних дій, масового травматичного досвіду, психологічних втрат і криз ідентичності постає потреба у створенні цілісної системи психологічно обґрунтованих підходів до формування духовності особистості офіцера. Для молодших офіцерів Збройних Сил України духовність набуває особливого значення – як внутрішній ресурс саморегуляції, смислотворення та етичної стабільності. Вона забезпечує здатність долати наслідки бойового стресу, підтримувати морально-психологічний стан підлеглих, приймати гуманні рішення в екстремальних умовах.

У контексті психологічної науки духовність розглядається не лише як світоглядна категорія, а як інтегративна властивість особистості, що поєднує когнітивний, емоційно-вольовий, моральний і рефлексивний рівні психічного функціонування. Водночас сучасна система підготовки офіцерів не завжди забезпечує гармонійне поєднання професійної компетентності з духовно-ціннісним розвитком. Це призводить до дефіциту внутрішніх смислів, втрати мотивації, професійного вигорання. Особливу увагу у психологічних і педагогічних дослідженнях останніх років приділено інтегративному підходу, який поєднує історико-культурні, аксіологічні та психологічні орієнтири розвитку духовності. Він дозволяє розглядати духовність не ізольовано, а як динамічну систему смислів і цінностей, що формуються під впливом культурної спадщини, історичної пам'яті, морального досвіду народу та індивідуальної рефлексії.

Отже, актуальність проблеми полягає у необхідності наукового обґрунтування інтегративного підходу до формування духовності молодших офіцерів Збройних Сил України такого підходу, який враховує історико-аксіологічні традиції, психологічні механізми саморегуляції та особистісного розвитку, а також сучасні виклики військової реальності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема духовного розвитку особистості розглядається у працях І. Франка, Г. Ващенка, В. Креміня, Л. Загородньої, М. Савчин які акцентують на взаємозв'язку духовності з моральним самовихованням і професійною відповідальністю. Ці дослідники розглядають духовність як процес внутрішнього зростання, у якому поєднуються моральна свідомість, воля, інтелект і громадянська позиція [3]; [6]; [12].

Психологічний аспект духовності у військовому середовищі висвітлюється у сучасних працях А. Вітченка, О. Гуменюк, Л. Гридковець, О. Кокуна, В. Ключкова, які аналізують механізми формування морально-психологічної готовності офіцера, розвитку рефлексії, емпатії та стійкості до стресу. Зазначені автори доводять, що духовність виступає не лише моральною категорією, а й психологічним ресурсом подолання бойових травм, відновлення емоційної рівноваги та підтримання професійної надійності у військових колективах [3].

Історико-культурний аспект проблеми розкрито у розвідках О. Алфьорова, В. Кривошеєва, О. Рафальського, В. Щербака, які аналізують формування духовно-ціннісних засад українського воїнства через феномен шляхетності, побратимства та служіння. Важливими джерелами є також історичні розвідки О. Алфьорова про українську шляхту та військову еліту, які виявляють духовно-ціннісну природу національного українського воїнства [1]; [2].

Тому, сучасні наукові джерела свідчать про те, що духовність у контексті військової освіти має розглядатися як інтегративний феномен, який поєднує аксіологічні, морально-психологічні та культурно-історичні виміри, формуючи основу професійної зрілості майбутнього офіцера.

Мета і завдання дослідження – обґрунтувати інтегративний підхід до формування духовності молодших офіцерів Збройних Сил України на основі історико-аксіологічних, психологічних і культурно-освітніх орієнтирів. Основні завдання:

1. Розкрити структуру духовності як психологічного ресурсу моральної автономності.
2. Визначити історичні джерела становлення української військової духовності.
3. Охарактеризувати духовне лідерство як чинник професійної ідентичності офіцера.
4. Показати значення історичної пам'яті та аксіологічної спадщини для сучасної військової освіти.

Виклад основного матеріалу. Формування духовності у військовому середовищі є критичною складовою професійної підготовки, яка виходить за межі суто фізичних чи технічних навичок. Духовність, що ґрунтується на внутрішньому «Я» військовослужбовця, виступає як цілісна система, що забезпечує стійкість та моральну автономність в умовах екстремального стресу [3]. Доведено, що духовні цінності, такі як честь, справедливість та співчуття, є основою для ефективного виконання службових обов'язків, дозволяючи військовим «залишатися людьми у найскладніших ситуаціях».

Професійна ідентичність офіцера Збройних Сил України (ЗСУ) розглядається як багатофакторна конструкція, що містить чотири ключові критерії: когнітивно-рефлексивний, суб'єктно-особистісний, операціонально-регуляційний та результативно-діяльнісний. Духовність «на основі Я» інтегрується у цю модель як внутрішній впорядковуючий фактор.

Наприклад, духовні цінності честі та справедливості безпосередньо формують *когнітивно-рефлексивний* критерій, забезпечуючи здатність офіцера до морального аналізу та критичного усвідомлення місії [2]; [8]. Особливе значення в цьому контексті має баланс між прагненням до досконалості (професійним перфекціонізмом) та ментальною стійкістю. Якщо перфекціонізм не зрівноважений внутрішньою гуманністю та співчуттям до себе та інших, він може перетворитися на деструктивний невротичний фактор. Прояв співчуття до себе у духовну підготовку є необхідним для уникнення вигорання та надмірної жорсткості. Духовність «Я» слугує буфером, що дозволяє офіцеру, який прагне до високих стандартів, підтримувати психічне здоров'я та зберігати етичність дій. Це є передумовою для формування відповідального громадянина, здатного діяти гуманно навіть в умовах конфлікту [2]; [6].

Інституалізація цієї духовності здійснюється через такі документи, як Кодекс честі офіцера ЗСУ. Він є сукупністю морально-етичних норм, що регламентують службу та громадську діяльність офіцера [8]. Саме тому, Кодекс виступає зовнішнім вираженням *операційно-регуляційного* критерію ідентичності, переводячи світогляд, сформований внутрішнім «Я», у практичні норми поведінки.

Концептуальна модель взаємозв'язку духовності та професійної ідентичності представлена у Таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Модель співвідношення духовності, перфекціонізму та професійної ідентичності молодшого офіцера ЗСУ

Критерій Ідентичності	Професійний Показник	Роль Духовності на Основі «Я»	Прояви в Діяльності (Приклад)
Когнітивно-рефлексивний	Усвідомлення місії, критичне мислення	Принцип Честі та Справедливості, здатність до морального аналізу.	Відмова від злочинних наказів, об'єктивна оцінка ситуації.
Суб'єктно-особистісний	Ціннісні орієнтації, мотивація	Гуманність, Співчуття (до себе та інших), Внутрішня стійкість	Ефективне управління стресом, підтримка підлеглих
Операційно-регуляційний	Дотримання Кодексу Честі, самодисципліна	Моральна відповідальність, вірність ідеалам	Точне виконання обов'язків з дотриманням етичних норм
Результативно-діяльнісний	Ефективність виконання службових обов'язків	Етичність дій в умовах конфлікту, цілісність особистості	Гуманне поводження з полоненими, мінімізація цивільних втрат

Розглянемо історичні витоки духовності та становлення військової еліти українського народу. Історичні передумови становлення військової еліти в Україні демонструють глибоко вкорінену традицію, де військова доблесть та духовна якість були основним джерелом соціальної легітимності. Козацтво, як військовий стан, відіграло ключову роль у формуванні цієї ідентичності. Принципово важливим є той факт, що козаки не були залучені у станову ієрархію 1569 року і вели постійні війни «за право на своє існування». Ця боротьба за легітимність заклала фундамент для вольової та незалежної військової духовності [2].

Історична генеза військової еліти є динамічною. Козацька старшина, зокрема, старшина слобідських полків, стала основою для формування генеалогії дворян Харківської губернії. Це підтверджується тим, що безземельна шляхта часто йшла у козаки, а козаки, у свою чергу, могли отримувати статус дворян. Ця взаємозамінність та відкритість еліти, орієнтованої на військовий успіх, підкреслює, що *гонор* (честь) та професійна діяльність були вищими за спадкове походження [1]; [10].

Аналіз ідентифікаційних маркерів підтверджує пріоритет військової діяльності над родовими ознаками. Прізвища, які слугували ідентифікаторами у певній соціальній групі, могли змінюватися зі зміною статусу або місця проживання. Наприклад, в історії прізвища Обозний простежується зміна родових прізвищ на прізвиська, що позначали військову посаду (Обозненко, Обозний), що сталося протягом кількох поколінь. Якщо у XVII столітті людина могла змінити прізвище і статус завдяки військовій службі, це свідчить про те, що саме військово-професійна діяльність була найвищим джерелом соціальної легітимності та ідентичності. Сучасний офіцерський корпус наслідує цей принцип, де духовна якість та доблесть є вищими за походження, а професійна ідентичність є первинним джерелом Я-духовності [6]; [10]; [11].

Українська духовна традиція формувалася у тісному зв'язку з розвитком військової верстви – лицарства, шляхти, козацтва. Як зазначає історик О. Алфьоров (2023), українці належать до тих народів, які мали одну з найчисельніших часток шляхетського, лицарського стану серед європейських націй, що зумовлено історичним положенням України як фронтиру між європейською та азійською цивілізаціями [2].

Під впливом радянської ідеології сформувався стереотип сприйняття української аристократії як «чужої» – польської чи російської. Така позиція призвела до викривлення історичної пам'яті та знецінення ролі національної еліти, адже народ без власної аристократії втрачає історичну суб'єктність і

духовний орієнтир. Наслідком цього стало уявлення про українців як «селянську націю», позбавлену провідної верстви.

Насправді, як доводить Алфьоров, українська шляхта існувала і відігравала важливу роль у формуванні духовних і культурних засад суспільства. Її представники – Острозькі, Заславські, Вишневецькі, Збараські, Четвертинські – були носіями не лише політичної, а й духовної традиції, опікувалися православною вірою, освітою, культурою. Саме шляхта XVI–XVII століть стала провідником національної ідентичності, створюючи православні братства, засновуючи школи, фінансуючи Києво-Могилянську академію та інші духовні центри [2].

У період становлення козацтва (XVI–XVII ст.) частина збіднілої шляхти влилася до лав Запорозького війська. Цей процес відбувався природно, адже козацтво перебрало на себе лицарські функції, утверджуючи ідеали честі, мужності, свободи та служіння народові. Козаки вважали себе новою шляхтою – носіями честі, духовності та військової доблесті [11].

Після ліквідації Гетьманщини частина козацької старшини отримала статус дворянства у межах Російської імперії. За даними Алфьорова, лише за перший рік після видання «Жалуваної грамоти дворянству» (1785 р.) понад 50 тисяч колишніх козаків були офіційно визнані дворянами. Це свідчить про масштабне перетворення української військової еліти у нову соціальну групу, яка, попри імперські спроби асиміляції, зберігала свій духовний код і почуття гідності [2].

У XIX столітті, особливо на Правобережжі, політика царизму призвела до знищення значної частини української шляхти, яку позбавляли дворянства, перетворюючи на міщан або селян. Та навіть у злиднях представники збіднілої шляхти зберігали високий рівень духовної самосвідомості, гонор і відчуття честі, що стало характерною рисою української військової культури наступних поколінь. Тому, історичний розвиток українського військового стану – від князівських дружин, бояр і зем'ян до шляхти та козацтва – формував морально-етичний фундамент духовності сучасного українського воїна. Сформована в цих історичних умовах лицарська традиція стала джерелом цінностей служіння, самопожертви, вірності, честі та відповідальності – тих якостей, які визначають духовний стрижень молодших офіцерів Збройних Сил України сьогодні [2]; [10]; [11].

Історичним взірцем лідерства і духовно-політичної спадщини українського народу є Станіслав Жолкевський (1547–1620). Великий коронний гетьман, є історичним взірцем, що синтезує високу європейську військову культуру та аристократичний обов'язок. Він виявляється як ідеальний приклад військового лідера, чий кодекс честі був не просто теоретичною декларацією, а практичним відображенням інтеграції особистих цінностей зі служінням державі [5]. Жолкевський, через свої твори, зокрема «Початки і причини успіху військового», акцентував увагу на моральному стані війська та особистій відповідальності командира. Його лідерство повністю відповідає *суб'єктно-особистісному* критерію професійної ідентичності офіцера: повна інтеграція індивідуальної духовності та честі зі служінням. Жолкевський представляє ідеал високої шляхетської честі, що ґрунтується на класичній освіті та лицарському обов'язку, встановлюючи високий стандарт для усвідомлення власного *Я* як військової еліти. Його фінальна поразка і смерть під Цецорою (1620) є не лише історичною подією, але й найвищим проявом честі та справедливості, коли лідер розділяє долю свого війська. Це підтверджує, що духовність є інструментом стратегічного лідерства, що відповідає результативно-діяльнісному критерію, оскільки моральна цілісність командира безпосередньо впливає на стійкість формування [1]; [2]; [5].

Роздуми про духовне лідерство Станіслава Жолкевського. Духовне лідерство Станіслава Жолкевського уособлює одну з найвищих форм європейської військово-політичної культури, що поєднувала силу розуму, віру та моральну відповідальність. Його досвід управління у Москві після перемоги під Клушином (1610 р.) став історичним прикладом зіткнення високої культури духовного служіння з безвідповідальністю та безладом суспільства, позбавленого моральних орієнтирів [2]; [5]. Жолкевський, керуючись ідеєю миру через моральне відновлення, намагався встановити в завойованій столиці справедливий і впорядкований лад, спираючись не на примус, а на розуміння та співпрацю. Він бачив можливість трансформації суспільства через духовну еволюцію – створення умов, за яких влада ґрунтується не на страху, а на совісті. Однак його гуманістичні наміри не знайшли відгуку в середовищі, де влада сприймалася як інструмент насилля, а не морального обов'язку [5].

Цей історичний епізод став символом того, як духовне лідерство може бути безсилим перед суспільством, позбавленим духовних основ. Без віри, правди та внутрішньої культури будь-яка влада приречена на деструкцію. Сам Жолкевський писав, що «перемога без єдності є поразкою духу» – слова, які сьогодні набувають особливої актуальності в контексті боротьби України за свободу, де на противагу агресії постає не лише сила зброї, а й духовна перевага народу. Тому, досвід Жолкевського є глибоким уроком для сучасності: навіть найсвітліше лідерство втрачає силу, коли воно не знаходить духовного ґрунту у суспільстві. Його приклад засвідчує, що перемога у війні – це не лише військовий успіх, а передусім моральне випробування на зрілість, гідність і духовну відповідальність. І саме в цьому полягає

велич Жолкевського як лідера – у прагненні утвердити ідеали честі та розуму навіть серед хаосу й бездуховності [5].

Роль історичної пам'яті у формуванні духовності молодших офіцерів Збройних Сил України. Історична пам'ять є ключовим педагогічним та психологічним інструментом, що забезпечує неперервність духовно-політичної традиції та легітимізує місію сучасного офіцера. Її роль полягає не лише у фіксації фактів, але й у трансформації історичних прикладів (подвиги козацької старшини, етичне лідерство Жолкевського) у сучасні ціннісні орієнтації [5]; [13]. Для формування духовності на основі «Я» історична пам'ять повинна слугувати механізмом рефлексії. Вона має спонукати молодшого офіцера до критичного осмислення морального вибору, який робили військові еліти минулого. Вивчення героїчного нарративу борців за існування та зразків високої відповідальності (як у Жолкевського) безпосередньо тренує когнітивно-рефлексивний критерій ідентичності. Це дозволяє офіцеру усвідомити свою місію, як частину неперервної традиції, та забезпечує етичну автономність. Тому, історична пам'ять стає основою для самоаналізу та зміцнення внутрішньої стійкості, необхідної у довготривалому конфлікті [1]; [2]; [4].

Аксіологічний фундамент української військової духовності та ідентичності на матеріалі «Енеїди» Івана Котляревського. «Енеїда» Івана Котляревського має фундаментальне значення для розуміння української військової духовності, оскільки вона здійснила аксіологічну трансформацію класичного епосу, закріпивши козацький військовий стан як основу національної ідентичності. Твір не просто гумористично переносить римські сюжети, а демократизує поняття військової честі та обов'язку [9].

Козацький архетип, зображений Котляревським, є носієм не лише бойової майстерності, але й особливого духу – неприйняття приниження, життєлюбства та гумору як захисного механізму. Це демонструє здатність до духовної стійкості в умовах зовнішнього тиску. Аксіологія *Енеїди* ґрунтується на свободі та гонорі, де військова спільнота є головним джерелом ідентичності, що історично відповідає статусу козацтва як військового стану, який боровся за право на існування. Лідерство Енея є моделлю прагматичного гуманізму. Він є засновником, чия місія, (створення Нової Трої) вища за особисті бажання. Його завдання полягає у створенні нової корпоративної культури, де пріоритетом є піклування про свій народ. Еней демонструє необхідність поєднання військової ефективності (результативно – діяльнісний критерій) із збереженням морального ядра, що передбачає дію «гуманно та етично». Його відповідальність перед людьми є основою для співчуття (як духовної цінності) у сучасному військовому контексті.

Отже, лідерство Енея є не лише історичним, але й педагогічним прикладом для сучасного молодшого офіцера, демонструючи, як моральне лідерство забезпечує досягнення стратегічних цілей [3; 9].

Побратимство в *Енеїді* є втіленням духовності через солідарність. Спільна доля, взаємодопомога та колективні ритуали формують *операційно-регуляційний* критерій на рівні підрозділу, що є життєво необхідним для військової згуртованості. Здатність козаків до відродження після катастроф (втрата Трої, поневіряння) слугує потужною метафорою психологічної *стійкості* (resilience). Ця нескореність, що вкорінена у народному дусі, є ключовою духовною якістю, необхідною для ментальної готовності до тривалого конфлікту [4;8; 9]. Аксіологічні основи «Енеїди» як джерела духовності узагальнені у Таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Аксіологічні основи української військової духовності в контексті «Енеїди» І. Котляревського

Аксіологічна Категорія	Прояви в «Енеїді» (Архетип)	Трансляція на Сучасний Офіцерський Корпус	Зв'язок з Критеріями
Побратимство (Солідарність)	Взаємодопомога, спільна доля, колективні бенкети	Командна згуртованість, корпоративна етика	Операційно-регуляційний
Гонор (Чесць)	Гідність, неприйняття приниження, самоповага	Дотримання Кодексу Честі, особиста непідкупність	Суб'єктно-особистісний
Відповідальність Лідерства	Роль Енея як засновника, пріоритет місії над особистими бажаннями	Стратегічне мислення, орієнтоване на збереження особового складу	Когнітивно-рефлексивний
Стійкість (Нескореність)	Здатність переносити випробування та втрати, відродження	Ментальна стійкість, психологічна готовність до тривалого конфлікту	Результативно-діяльнісний

Аналіз українських духовних джерел засвідчує, що національна військова традиція зберегла етичні орієнтири навіть у часи випробувань [11].

Однак у європейському контексті після Першої світової війни спостерігаємо протилежну тенденцію – втрату духовних орієнтирів, яка призвела до становлення ідеологічних культів. Саме тому доцільно розглянути духовний вакуум після Першої світової війни як важливе методологічне застереження для сучасної військової педагогіки. Перша світова війна (1914–1918) завдала нищівного удару по європейському гуманізму та раціоналізму, породивши так зване «втрачене покоління» (lost generation). Мільйони фронтівиків, що повернулися додому, пережили духовну травму – втрату віри у Бога, прогрес і мораль.

Екзистенційний нігілізм та соціальна дезадаптація спричинили ціннісний вакуум, у якому війна сприймалася як безглузде страждання.

Фільм *Hitler: The Rise of Evil* (2003) ілюструє цей стан – відсутність соціальної справедливості та національного примирення після Версальського миру створює підґрунтя для радикалізації й пошуку ворогів. Тоді відбулося заміщення духовності ідеологічним культом [7].

Післявоєнний аксіологічний вакуум став родючим ґрунтом для тоталітарних ідеологій. Хибна духовність нацизму проявилася у двох ключових формах:

- дегуманізація – заміна християнської любові культом расової зверхності;
- харизматичне лідерство – перетворення віри на масову істерію і підкорення Вождеві.

Паралельно в радянській Росії формувалося дзеркальне відображення цієї патології: ленінсько – сталінський тоталітаризм, заснований на насильстві, репресіях та знеціненні людського життя. Саме В. Ленін започаткував систему концентраційних таборів як інструмент політичного терору, яку А. Гітлер пізніше розвинув у расовий геноцид. Саме тому, духовний вакуум суспільства неминуче породжує ідеологічні культури, що знищують моральну автономність людини. Цей історичний досвід виступає методологічним застереженням для сучасної військової педагогіки: духовність не може бути замінена ідеологією без втрати людяності й моральної стійкості. Історичні факти свідчать про те, що деструкція духовних цінностей в армії є прямим шляхом до її деформації та використання у злочинних цілях.

Формування духовності у молодших офіцерів ЗСУ має бути чітко орієнтоване на гуманістичні, національні та демократичні цінності, щоб уникнути будь-яких форм ідеологічного маніпулювання та запобігти заповненню духовного простору деструктивними культурами.

Висновки та рекомендації. Проведений аналіз засвідчує, що формування духовності молодших офіцерів Збройних Сил України є складним багаторівневим процесом, який потребує інтеграції історичних традицій, психологічних моделей професійної ідентичності та аксіологічних засад національної культури:

1. Духовність як функціональна автономія. Духовність «на основі Я» є невіддільною складовою професійної ідентичності офіцера. Вона виконує роль внутрішнього регулятора поведінки, сприяє формуванню суб'єктно-особистісної цілісності, забезпечує психічну стійкість і запобігає деструктивним проявам перфекціонізму та професійного вигорання.

2. Легітимація через дію. Українська військова традиція – від козацької доби до сучасності – демонструє, що професійна діяльність є джерелом соціальної легітимності та честі. Сучасне офіцерство повинно усвідомлювати себе спадкоємцем еліти, де статус визначається доблестю, етичністю та духовною самосвідомістю, що втілена в історичних архетипах (Жолкевський, Еней).

3. Історична пам'ять як чинник рефлексії. Історична пам'ять має виступати не лише інструментом патріотичного виховання, а передусім – засобом розвитку когнітивно-рефлексивного мислення. Вона спонукає майбутнього офіцера до осмислення моральних виборів попередніх поколінь і формує етичну відповідальність як складову професійної культури.

4. Етична стійкість як запобіжник дегуманізації. Історичний досвід «духовного вакууму» після Першої світової війни показує, що відсутність внутрішньої етичної автономії призводить до дегуманізації військової сфери. Сформована духовність «на основі Я» виступає ключовим бар'єром проти тоталітарного мислення, забезпечуючи результативно-діяльнісний рівень професійної самореалізації офіцера. Для підвищення рівня духовної культури молодших офіцерів ЗСУ доцільно:

- інтегрувати аксіологічні джерела у систему військово-педагогічної підготовки, охоплюючи аналіз архетипів морального лідерства (Еней) та історичних постатей духовного взірця (С. Жолкевський), із наголосом на побратимстві, честі та відповідальності;

- запровадити програми психологічної підготовки, що поєднують розвиток емпатійних якостей, як чинників стійкої духовності та психічного здоров'я офіцера;

- розробити навчально-методичні модулі з формування професійної ідентичності, які поєднують історико-культурний, психологічний та етичний компоненти, забезпечуючи цілісний розвиток духовного потенціалу особистості військовослужбовця.

Література:

1. Алфьоров, О. *Лекція про генеалогію козацької старшини слобідських полків*. Культура Харкова [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.cultura.kh.ua/en/activities/cultural-heritage/4629-lektsija-vidomogo-naukovtsja-oleksandra-alforova-pro-genealogiju-kozatskoyi-starshini-slobidskih-polktiv?format=pdf> (дата звернення: 29.10.2025).

2. Алфьоров, О. *Лекція про витоки української військової еліти* [Електронний ресурс] / Український інститут національної пам'яті. ZAXID.NET, 2023. Режим доступу: https://zaxid.net/statti_tag50974/ (дата звернення: 29.10.2025).

3. Вітченко, А. *Духовний потенціал військового лідерства*. Духовність особистості: методологія, теорія і практика, 2024, т. 1, № 2(109).

4. Голик, М. М. *Морально-етичні основи культури спілкування військового лідера. Moral and Ethical Basics of a Military Leader's Communication Culture*. CAL, 2024, № 2, с. 191–192.
5. Жолкевський, С. (*Żółkiewski, Stanisław*). *Początek i progres wojny moskiewskiej*. Oprac. Andrzej Nowak. Kraków: Arcana, 2007.
6. Загородня, Л. П. *Модель взаємозв'язку перфекціонізму та професійної ідентичності офіцера*. Наукові студії із соціальної та політичної психології, 2016, т. 16, №19, с. 330–336. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v6/i14/40.pdf> (дата звернення: 29.10.2025).
7. *Hitler: The Rise of Evil* [Відео]. Режисер Крістіан Дугей. YouTube, 2023. URL: https://youtu.be/Ma53up_qsn4?si=lgG-4sELMN4kn9ni (дата звернення: 24.10.2025).
8. Кодекс честі офіцера Збройних Сил України – моральний орієнтир військового професіонала. Освітній центр – Видавництво – Книгарня [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.korekta-vk.com/kocno/osnovu-pedagogiky-ta-psyh/kodeks-chesti> (дата звернення: 29.10.2025).
9. Котляревський, І. П. *Енеїда: поема*. Харків: Фоліо, 2018.
10. Кривошеєв, В. В. *Персональний склад та генеалогія української козацької старшини (1648–1782 рр.)*. Київ, 2005. 938 арк.
11. Рафальський, О. О., та ін. *Антропологічний код української культури і цивілізації*. Книга 2. Київ: Національна академія наук України, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса, 2020.
12. Савчин, М. Моральна сфера особистості та її сутнісні визначення. *Психологія і суспільство*, 2022, 1: 149–162.
13. Щербак, В. О. *Генега українського козацтва та його суб'єктивізація в соціокультурному просторі Речі Посполитої*. 2024, с. 103–168.

References:

1. Alforov, O. *Lecture on the Genealogy of the Cossack Nobility of the Sloboda Regiments. Culture of Kharkiv* [Electronic resource]. Available at: <https://www.cultura.kh.ua/en/activities/cultural-heritage/4629-lektsija-vidomogonaukovtsja-oleksandra-alforova-pro-genealogiju-kozatskoyi-starshini-slobidskih-polktiv?format=pdf> (accessed: 29.10.2025).
2. Alforov, O. *Lecture on the Origins of the Ukrainian Military Elite* [Electronic resource]. *Ukrainian Institute of National Remembrance. ZAXID.NET*, 2023. Available at: https://zaxid.net/statti_tag50974/ (accessed: 29.10.2025).
3. Vitchenko, A. *The Spiritual Potential of Military Leadership. Spirituality of Personality: Methodology, Theory and Practice*, 2024, Vol. 1, No. 2(109).
4. Holyk, M. M. *Moral and Ethical Foundations of a Military Leader's Communication Culture. Moral and Ethical Basics of a Military Leader's Communication Culture. CAL*, 2024, No. 2, pp. 191–192.
5. *Żółkiewski, S. (Stanisław Żółkiewski). Początek i progres wojny moskiewskiej*. Edited by Andrzej Nowak. Kraków. w: Arcana, 2007.
6. Zahorodnia, L. P. *Model of the Relationship between Perfectionism and Professional Identity of an Officer. Scientific Studies in Social and Political Psychology*, 2016, Vol. 16, No. 19, pp. 330–336. [Electronic resource]. Available at: <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v6/i14/40.pdf> (accessed: 29.10.2025).
7. *Hitler: The Rise of Evil* [Video]. Directed by Christian Duguay. *YouTube*, 2023. URL: https://youtu.be/Ma53up_qsn4?si=lgG-4sELMN4kn9ni (accessed: 24.10.2025).
8. *Code of Honor of the Officer of the Armed Forces of Ukraine – The Moral Compass of a Military Professional. Educational Center – Publishing House – Bookstore* [Electronic resource]. Available at: <http://www.korekta-vk.com/kocno/osnovu-pedagogiky-ta-psyh/kodeks-chesti> (accessed: 29.10.2025).
9. Kotliarevskiy, I. P. *Aeneid: Poem*. Kharkiv: Folio, 2018.
10. Kryvosheiev, V. V. *The Personnel Composition and Genealogy of the Ukrainian Cossack Nobility (1648–1782)*. Kyiv, 2005. 938 pp.
11. Rafalskyi, O. O., et al. *The Anthropological Code of Ukrainian Culture and Civilization*. Book 2. Kyiv: National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of Political and Ethno-National Studies named after I. F. Kuras, 2020.
12. Savchyn, M. Moral sphere of personality and its essential definitions. *Psychology and Society*, (1), 149–162. (2022)
13. Shcherbak, V. O. *The Genesis of the Ukrainian Cossacks and Their Subjectivization in the Socio-Cultural Space of the Polish–Lithuanian Commonwealth*. 2024, pp. 103–168.